

- DE REGLER GÆLDER IKKE FOR OS - Erindringer fra Armenien.

”De regler gælder ikke for os. Vi er jo ikke russere. Vi armeniere forstår kunsten at drikke!” Underforstået at drikke på en kultiveret måde – til forskel fra de ukultiverede russere, der bare tyller. Stedet var de armenske forfatteres hus i Jerevan – hovedstad i sovjetrepublikken Armenien i det sydlige Kaukasus – på grænsen til Tyrkiet. Tidspunktet var februar 1987, hvor jeg som deltager i en dansk kulturdelegation var gæst hos de armenske forfattere – et besøg, der lå i forlængelse af en litteratur- og kulturkonference i Moskva. Baggrunden for vore værter svar var, at vi under vort besøg i forfatterforeningen fik serveret god armensk cognac allerede klokken ti om formiddagen. Umiddelbart en ganske harmløs foreteelse, men ikke i perestrojka-Sovjetunionen.

I forfatterforeningen i Jerevan trodsede man gerne Gorbatjovs spiritusregler ved at servere den gode armenske cognac klokken 10 om formiddagen. For de forstod den ædle kunst at drikke på en civiliseret måde – i modsætning til de barbariske russere.

Gorbatjov havde som led i sin kamp for at begrænse drikkeriet blandt andet indført den regel, at spirituøse drikke ikke måtte indtages før efter klokken fjorten. Bestemmelser, der i øvrigt indbragte ham tilnavnet ”mineral-sekretæren!”. Det vil sige, at vi nu sad og nød den gode armenske cognac fire timer for tidligt. Foreholdt vor opdaterede viden om den aktuelle spirituspolitik, lod vore værter de ovenfor citerede og ganske guddommelige ord falde. I øvrigt ledsaget af et overbærende og indforstået smil. Underforstået, at de gorbatjovske regler var noget, der kun gjaldt for ukultiverede russere, ukrainere og andre barbarer og deres forhold til den vulgære og væmmelige vodka. Og endelig underforstået, at russere med flere ikke forstår den ædle kunst at nyde, men som absolut altid skal tylle og bunde. Jeg glemte at nævne, at cognacen naturligvis blev serveret i dertil passende glas.

Armeniernes forhold til russerne har traditionelt altid været godt. Rusland var de kristne armenieres regionale beskytter mod en fjendtligsindet og muslimsk omverden. Mens Armenien til gengæld kunne sikre Rusland en fremskudt position i det storpolitiske skakspil med Iran og Tyrkiet om indflydelse i det sydkaukasiske rum. Armenierne er i høj grad bevidste om deres ældgamle skriftlige kultur, der rækker tilbage til et tidspunkt i historien, hvor begreber som russer, russisk og for så vidt også dansk kultur endnu lå gemt i historiens mørke. Mens armenierne kan bryste sig af at være de første, der antog kristendommen som statsreligion, og som har haft eget alfabet fra 300-tallet. Deres holdning til russerne er som nævnt generelt positivt, men også let overbærende overfor disse barbarer i nord.

Sovjetunionens sammenbrud ramte Armenien særdeles hårdt – primært, fordi den armenske økonomi var så tæt forbundet med det sovjetiske økonomiske samarbejde. Sammen med Georgien

forsynede Armenien det øvrige Sovjetunionen med betydelige mængder af subtropiske afgrøder – med frugt og grøntsager samt vin og cognac. Sovjetunionens sammenbrud i 1991 ændrede fuldstændig dette billede. Forsynings- og samfærdselslinjerne brød sammen – en omstændighed, der i særdeleshed var føleligt for det energifattige Armenien. I begyndelsen af 1990'erne havde vi på Aarhus Universitet besøg af et par kolleger fra universitetet i Jerevan. De kunne fortælle, hvordan studerende og lærere krøb sammen, klædt i overfrakker og i auditorier, hvor temperaturen var minus fire grader. De fortalte også, at skovområder og parker forsvandt som brændsel i ofte nødtørftige ovne.

Du tilbringer ikke mange dage i Armenien, før det tyrkiske folkemord på det armenske folk under Første Verdenskrig berøres på den ene eller anden måde. Det er et dybt nationalt traume selv i dag – næsten hundrede år efter, at det fandt sted. Men det er også fra armeniernes side, ikke mindst af dem i diaspora, dygtigt blevet holdt i live i verdensoffentligheden. Fra tyrkisk side benægtes det mærkeligt nok stadig den dag i dag, selv om der er rigelig dokumentation på de grusomme handlinger og begivenheder, der retfærdiggør betegnelsen folkemord. Det er ikke til at fatte, at det moderne Tyrkiet den dag i dag hårdnakket benægter at være ansvarligt for disse ufattelige grusomheder. Især når man betænker, hvor megen goodwill landet dermed allerede har sat overstyr i Vesteuropa. Og ikke mindst, når man tager i betragtning, med hvilken ihærdighed Tyrkiet søger optagelse i EU. En lille åbning fandt sted i efteråret 2009. I forlængelse af det såkaldte ”fodbolddiplomati” blev der indgået en historisk aftale mellem de to lande. Grænsen skulle åbnes og diplomatiske forbindelser oprettes. Men det helt afgørende spørgsmål - om folkemord eller ej i 1915 – blev henvist til en historiker-kommission. Altså indtil videre ubesvaret.

En anerkendelse af folkedrabet kunne for Tyrkiet medføre også andre goder end EU-medlemskab. Blandt diaspora-armenierne, der for manges vedkommende er overordentligt velhavende, vil en åbning af grænserne kunne føre en sand strøm af turister med sig. Til netop de fattige og tyndt befolkede østtyrkiske provinser, som har allermest brug for en økonomisk indsprøjtning, og som er spækket med armenske kirker og andre kulturminde. Det vil sige spor, der netop for mange af diaspora-armenierne giver minder om steder, hvor deres forfædre og –mødre så ulykkeligt kom af dage, eller som de på så tragisk vis forlod. Men som også kan forvandles til turistattraktioner i en verden, der sukker efter oplevelser med indbygget historie.

”Hvor blev de så af”? Det er det enkle spørgsmål, som alle folkemordsbenægtere bør stilles overfor. Og det hvad enten folkemordets ofre er europæiske jøder under Anden Verdenskrig eller osmanniske armeniere under Første. Og hvad enten det er grusomhederne i Auschwitz eller i den syriske ørken, der benægtes. Selv om folkemordet ikke fysisk berørte de armeniere, der dengang levede i Det russiske Imperium, blev og bliver det af dem oplevet som en integreret del – også af deres historie. Det opfattes blandt armeniere som en hellig pligt at holde mindet og erindringer i live. Og det gøres stilfærdigt, værdigt og effektivt. Et utal af mindesmærker er rejst overalt i verden for at ihukomme de tragiske begivenheder – finansieret af de mange armeniere, der lever i diaspora..

Intet mindesmærke har imidlertid gjort et så dybt indtryk på mig som det, Sovjetarmenien i 1968 satte for ofrene for folkemordet, og som hvert år den 24. april samler flere hundrede tusinder lokale og tilrejsende i stille sorg. Lige så enkelt, monumentet er i sin udformning, lige så effektivt og rørende er det i sit udtryk. Dets centrale område er formet som en cirkel med en evig flamme i midten. Cirklen omkranses af tolv høje basaltsøjler, der læner sig ind over flammen i midten. Søjlerne skal i deres form minde om de karakteristiske armenske gravsten – de såkaldte khatjkar.

Udenfor skal en 44 meter høj granit-stele, formet som en pil, der rækker mod himlen, symbolisere overlevelsen og det armenske folks genfødsel. Den enkle arkitektoniske udformning gør sammen med den stille musik et uforglemmeligt indtryk. Musikken, der spilles, er skrevet af Vardapet Komitas (1869-1935), grundlægger af den moderne armenske klassiske musik.

Mindesmærket udenfor Jerevan for det armenske folkedrab i 1915. Et meget stilrent og udtrykfuldt monument.

Jeg havde besøgt mindesmærket for det armenske folkemord udenfor Jerevan flere gange – første gang i 1978. Men det kom atter tæt på i februar 1987 – såvel bogstaveligt som indirekte. Under besøget i den armenske forfatterforening blev jeg præsenteret for en mursten af en bog, der viste sig at rumme en dagbog af den danske sygeplejerske Maria Jacobsen (1883-1960). Med en armensk oversættelse på den ene side og på den anden en faksimile-gengivelse af Marias håndskrevne original. Bogen var udgivet i Beirut. Jeg havde åbenbart vist så stor interesse for bogen, at jeg næste dags morgen ganske overraskende fik overrakt en fotokopi af bogens danske tekst – som nævnt skrevet med Maria Jacobsens hånd. Hvem var hun da, denne Maria? Hun var en af de danske sygeplejersker, der drog til det osmanniske Tyrkiet for i både humanismens og kristendommens navn at hjælpe de armeniere og især de børn, der var blevet udrensningens sagesløse, men endnu levende ofre.

Mest kendt i denne gerning er måske den navnkundige Karen Jeppe (1876-1935) fra Gylling, som allerede i 1903 rejste til Tyrkiet som lærer og sygeplejerske for forældreløse armenske børn. Under Verdenskrigen påtog hun sig et kolossalt hjælpearbejde – både med at skjule armenske flygtninge og lindre forholdene for de mange, der blev fordrevet. Selv om Maria Jacobsens navn i Danmark er mindre kendt end Karen Jeppe, så er de i Armenien begge kendt og agtet – ikke blot ved festlige lejligheder i forfatterforeningen som hin februardag i 1987. Jeg har ikke mødt nogen armenier, som ikke har nævnt dem begge eller en af med stor respekt – så snart de erfarede, at man kom fra Danmark.

Maria Jacobsens dagbog fra 1907-19 og især fra årene under Verdenskrigen er rystende læsning. Undertiden havde hun svært ved at skrive om de forfærdelige ting, hun var førstehandsvidne til. ”Ingen. Ingen kan tænke sig tilstandene i dette land, hvor frygtelige lidelser der er. Vejene er fulde af menneske-lig, og de millioner af hjem er fulde af sørgende kvinder og børn uden trøst, uden føde,

og aldrig får de deres kære at se mere”, skriver hun for eksempel. Maria så med sorg, hvordan nogle armeniere søgte at redde livet ved at blive muslimer, hun så kvinder og børn forsvinde i tyrkiske haremmen. Tyrkerne efterlod den armenske bydel i Harput i ruiner. Maria samlede de overlevende børn inde i ruinbyen. Børneflokket voksede til et par tusinde. Efter et ophold i USA i årene 1920-21 vendte Maria Jacobsen tilbage til Mellemøsten – denne gang til Libanon, hvor hun stiftede et hjem for armenske børn i byen Sidon. Dets navn var Fuglereden, og Maria var hjemmets leder til sin død i 1960 – efter over 50 års utrætteligt arbejde for den armenske sag.

Bragt som kronik i Flensborg Avis 18. febr. 2010